

Реферат на тему: "Література другої половини ХХ ст."

Тематично-літературні

Реферат на тему:

Література другої половини ХХ ст.

У другій половині ХХ ст. змінюється суспільна культурна атмосфера у світі. Пом'якшення клімату, бурхливий розвиток науки і техніки позначилися на всіх сферах життя і мистецтва. Важливою подією 60-х років став вихід людини в космос, що змусило світ замислитися над долею цивілізації. З освоєнням зоряного простору людство почало пов'язувати нові проекти перетворення дійсності. У.Еко назвав 60-і роки "пробудженням від важкого сну з кривавими картинами й сценами численних убивств". Однак світові не вдалося розв'язати всі свої проблеми. Духовне піднесення заступив трагізм загрози екологічної кризи та ядерної катастрофи. Найбільшою подією кінця ХХ ст. став крах соціалістичної системи, що привело до зміни географічних та економічних кордонів, пошуків нових засад співіснування різних держав; цей процес триває нелегко, що пов'язано зі складністю зміни суспільних форм і свідомості, однак головний результат ХХ ст. — усвідомлення людством згубності насильства у всіх його проявах і взаємозалежності всіх на планеті.

Світовий прогрес другої половини ХХ ст. визначився передусім розвитком західної цивілізації, що мала як переваги, так і недоліки. З одного боку, люди отримали сучасну техніку, поліпшились умови життя, а з іншого — цивілізація почала поглинати особисті інтереси, негативно впливаючи на моральний

- стан суспільства. Посилюється загальна відчуженість, дійсність перетворюється "на механічний театр-маріонеток, де режисером виступила пані Машина" (А. Камю). Урбанізація призводить до знеособлення людини, яка відчуває себе "дуже незатишно у холодному Всесвіті"(У.Еко).

Кінець ХХ ст. викликав занепокоєння у багатьох представників культури. Відчуженість людини, зміна суспільних устоїв, бурхливий розвиток цивілізації, відмова від колишніх ідей поставили нові запитання: що буде з людиною і світом, куди прямує суспільство, як відновити моральні цінності? Тому центральним явищем літературного процесу другої половини ХХ ст. став перехід до постмодернізму, який філософ А.М. Фуко назвав "хворобливим дитям літератури кінця віку, сповненим лихих передчуттів, катастрофічності, страху перед дійсністю".

Постмодернізм (лат. *past* — префікс, що означає наступність; фр. *moderne* — сучасний, найновіший) — загальна назва окреслених останніми десятиліттями тенденцій у мистецтві, головними рисами яких є показ зруйнованої свідомості, деформованої дійсності, задушливої атмосфери епохи.

З'явившись у 1917 році, термін поширився наприкінці 60-х спершу для означення

стильових течій в архітектурі, спрямованих проти безликої стандартизації та техніцизму, а невдовзі — у літературі та живописі. Популярності постмодернізму сприяли міркування філософів Ж.Дерріди, Ж.Батая, Ж.— Ф.Ліотара.

На Заході поява постмодернізму була зумовлена переважно вичерпністю індустріального суспільства — виникненням мультинаціональних монополій, комп'ютерної цивілізації, загрозою екологічної та ядерної катастроф, а також необхідністю оновлення модернізму. В літературах країн Східної Європи, на думку українського літературознавця Г. Сиваченко, це явище, крім того, виникло і як одна з небагатьох можливостей для письменника зберегти власну мистецьку й людську позиції, відстояти, бодай у такий спосіб, власний погляд на світ за умов потужного політичного та ідеологічного пресингу.

Постмодернізм — явище досить широкого масштабу, що виникає на основі тотальних технологій та ідеологій, проте не обмежується їх запереченням. Думка філософа Ж.Бодрійяра про те, що реальність "агонізує", стала крилатою серед постмодерністів. А.-М.Фуко ще в 60-х роках висунув питання: "Чи не вмерла вже сама людина?"

Герой літератури постмодернізму — людина, що загубилась у повсякденному бутті, втратила зв'язок із Всесвітом, гостро переживає власну відчуженість і втрату духовних орієнтирів. Вона не відає, куди йти, у що вірити, навіть про що думати й що відчувати, оскільки її думки й почуття zdeформовані під впливом трагічної дійсності. Постмодернізм в образно-символічній формі відтворює загальний абсурд життя, розрив соціальних і духовних зв'язків у світі, падіння людства у безодню, де немає шансів на спасіння.

Твори постмодернізму відрізняються особливою поетикою. Автор взаємодіє з текстом, як з цілим світом. Розуміння "тексту як світу" зумовлює численні ремінісценції, підкреслену цитатність, які, з одного боку, відтворюють дійсність у розбитих образах колишньої культури, а з іншого — нагадують про необхідність об'єднати "розірвані шматки реальності" в цілісну картину, віднайти втрачений зв'язок між подіями, думками, почуттями.

Надзвичайної актуальності в літературі постмодернізму набув прийом естетичної гри. Гра письменників з реаліями буденності та літературними архетипами (прообразами) порушує глибинні зв'язки, замість морального підґрунтя — плазма бездуховності. У багатьох творах життя постає страшним театром, якимось апокаліптичним карнавалом. Літературна гра дає можливість переосмислити дійсність, більше того — переграти певні ситуації, щоб знайти відповіді на складні питання. А коли гра поєднується зі сміхом, вона перетворюється на протистояння загальному абсурду. Відомий теоретик і практик постмодернізму італійський учений і письменник У.Еко вважає, що, "коли вже минуло неможливо знищити, оскільки його знищення веде до німоти, його слід-переосмислити іронічно, без наївності", позбавляючи людину страху від жахливого буття.

Сюжет у постмодерністських творах, як правило, розпадається на велику кількість

мікросюжетів, відступів, коментарів тощо. Текст є своєрідним колажем думок, почуттів, ситуацій, ремінісценцій; Мета такого "роздрібнювання" оповіді — показати втрату цілісності у самій дійсності, дисгармонію існування людини у світ. Однак усі мікросюжети об'єднуються в творчій уяві оповідача. Він постає як Творець і водночас як персонаж більшої, ніж "текст", реальності — життя. Письменник сподівається, що особистість зможе подолати власну відчуженість і стати об'єднуючою силою не лише у "тексті", а й у світі.

Характерною ознакою постмодернізму є поєднання комічного і фантастичного. Пародія, гротеск, художнє передбачення допомагають авторам оволодіти логікою абсурду, зазирнути за межу реального, протиставити суцільному хаосу "сміх життя".

Нерідко представники постмодернізму застосовують елементи різних напрямів і течій — реалізму, натуралізму, "потoku свідомості", експресіонізму, сюрреалізму та ін., які активізують пошук засобів боротьби з трагічністю буття.

Постмодернізм — це складний і багатомірний рух сучасної думки, її своєрідна реакція на зміни у світовій цивілізації. За словами американського дослідника Дж.Гассана, це "зусилля зрозуміти наше історичне сучасне, досягнути взаємовплив мов", знання і влади в нашу епоху, поєднати й підтримати реальні категорії нашої екзистенції". На думку Г.Сиваченко, постмодернізм — це значною мірою усвідомлена праця з іншою матерією, з простором культури, що є категорією не менш реальною.

Постмодернізм розвивається у жанрах фантастичної притчі, роману-сповіді, антиутопії, оповідання, міфологічної повісті, соціально-філософського і соціально-психологічного роману та ін. Жанрові форми можуть поєднуватись, відкриваючи нові художні структури. Визнаними "майстрами постмодернізму є У.Еко, Кобо Абе, Д.Фаулз, І.Кальвіно, В.П'єцух, А.Бітов, Ю.Андрухович та ін.

У другій половині ХХ ст. активізується жанр наукової фантастики, який у своїх кращих зразках поєднується з прогностикою (прогнозами на майбутнє) та антиутопією. Письменники-фантасти намагаються усвідомити загальні тенденції розвитку цивілізації, показати вплив наукових досягнень на життя людини, попередити про небезпечність перетворення особистості на "гвинтик" державної машини, про відповідальність людства за долю Всесвіту. Фантастична оповідь дедалі більше отримує символіко-алегоричний характер, містить широкі філософські узагальнення (Дж. Ацдайк, К.-А.Портер, Дж.-Р.Толк'єн, Р.Шеклі, Р.Бредбері, С.Лем, А. і Б.Стругацькі та ін).

У цей період у прозі, поезії, драмі посилюється тенденція до поглиблення інтелектуалізму.

Інтелектуалізм (лат. intellectus — розум, пізнання, intellectualis — розумовий, розсудливий) — умовна назва стильової домінанти твору або літературної течії, роду, жанру, пов'язаних з відчутною перевагою інтелектуально-розумових елементів образного мислення над емоційно-чуттєвими.

Інтелектуалізація літератури другої половини ХХ ст. виявляється в посиленні уваги до складних філософських проблем (людина і світ, природа і цивілізація, техніка і культура, прогрес і мораль тощо), а також у схильності персонажів, оповідача,

ліричного героя до розумових рефлексій, самоаналізу, у розбитті драматизму процесу мислення, у тяжінні до певних розумових абстракцій. Розвиток і протистояння ідей, понять стає рушійною силою сюжету. У цей період інтелектуалізм визначив розвиток притчі, філософського роману, драми ідей, філософської лірики.

У передвоєнний час виникає, а після Другої світової війни активно розвивається екзистенціалізм. Екзистенціалізм (лат. *existentiel* — існування) — напрям у філософії і течія модернізму, в якій джерелом художнього твору є сам митець, що виражає життя особистості, створюючи художню дійсність, яка розкриває таємницю буття взагалі.

Джерела екзистенціалізму містились у працях німецького мислителя XIX ст. Е.-С. К'єркегора. Теорія сформувалася в працях німецьких (М. Хайдеггер, 1889-1976; К. Ясперс, 1883-1969) та французьких (А. Камю, 1913-1960; Ж.-П. Сартр, 1905-1980) філософів та письменників. М. Хайдеггер уважав, що мистецтво не можна аналізувати, інтерпретувати, його потрібно тільки переживати. Правда, яку несе твір, завжди суб'єктивна та індивідуальна, бо реальність піддається в художньому творі "запереченню", вона "переборюється", підтверджуючи активність свідомого й підсвідомого у митця. Ці положення по-різному розвивають представники екзистенціалізму. Для Г. Марселя характерне дещо містичне розуміння цих постулатів, для Ж.-П. Сартра — соціально-політичне. К. Ясперс розумів мистецтво як спосіб формування в людини потреб свободи, передусім політичної.

Екзистенціалізм у художніх творах відбиває настрої інтелігенції, розчарованої соціальними та етичними теоріями. Письменники прагнуть збагнути причини трагічної невлаштованості людського життя. На перше місце висуваються категорії абсурду буття, страху, відчаю, самотності, страждання, смерті. Представники цієї філософії стверджували, що єдине, чим володіє людина, це її внутрішній світ, право вибору, свобода волі.

Екзистенціалізм поширюється у французькій (А. Камю, Ж.-П. Сартр та ін.), німецькій (Е. Носсак, А. Деблін), англійській (А. Мердок, В. Голдінг), іспанській (М. де Унамуно), американській (Н. Мейлер, Дж. Болдуїн), японській (Кобо Абе) літературах. В Україні проявився у 1920-х роках у творчості В. Підмогильного, пізніше — у спадщині І. Багряного, Т. Осьмачки, В. Барки, В. Шевчука та ін.

У другій половині XX ст. розвивається "новий роман" ("антироман"), який, на думку Д. С. Наливайка, виникає як заперечення екзистенціалізму.

Антироман — жанровий різновид французького модерного роману 1940-1970-х рр.

Термін уперше запровадив Ж.-П. Сартр у передмові до роману Н. Саррот "Портрет невідомого" (1947). Представники цього жанру (Н. Саррот, А. Роб-Грійє, М. Бютор, К. Симон та ін.) відтворювали розірвану свідомість особи, стан її почуттів та вражень. В антиромані нема "відображеної дійсності", комфорту, сюжетних колізій, зав'язки чи розв'язки, нема героя; його вмотивованих вчинків, емоцій. В естетиці антироману важливе місце посідають прийоми безгеройної та безфабульної розповіді. Кожний із письменників використовує свою манеру письма, вдаючись то до зображення містичної влади речей над людьми (А. Роб-Грійє), то до "напіврозмови", потоку свідомості,

внутрішньої діалогічності підсвідомого (Н.Саррот), то до мозаїки сприймань, схоплень, роздумів (М.Бютор). Протиставляючи себе майстрам класичного роману в аспекті змалювання сучасної людини й шукаючи нових засобів виразності, "нові романісти" досягли неабиякої майстерності, проте деякі письменники, як Ф.Соллерс, Ж.Рікардо, зазнали творчої поразки, відмовившись від показу духовного світу людини.

Значним явищем театрального авангарду другої половини ХХ ст. є так званий "театр абсурду". Цей термін набув свого поширення, завдяки монографії англійського літературознавця М.Ессліна ("Театр абсурду" — 1961). М.Есслін об'єднав драматургів другої половини ХХ ст. за певними типологічними ознаками, а саме: відсутність місця й часу дії, руйнування сюжету і композиції, ірраціоналізм, парадоксальні колізії, сплав трагічного і комічного. У драмі "театру абсурду" нічого не відбувається, а те, що діється, — абсурдне й незрозуміле, — чиниться невідомо чому й задля чого. М. Есслін, уводячи новий термін, підкреслював, що саме поняття абсурду щодо явищ сучасної драматургії не вміщується в його словникове значення "безглуздя" чи "нісенітниця". Воно має глибокий морально-філософський сенс, і "театр абсурду" слід розглядати не як щось негативне, а як відображення суттєвих духовних тенденцій нашого часу, відтворення стану сучасної людини, що знаходиться у розладі зі світом, природою, іншими людьми, із самою собою.

Найталановитішими представниками "театру абсурду" є С.Беккет, Е.Йонеско, Е.Олбі, М.Фріш, С.Мрожек, Г.Грасс, Дж.Релбер, А.Копіт та ін., хоча самі драматурги заперечують свою приналежність до будь-якого напрямку чи школи. Різні дослідники неодноразово робили спробу "винаходу" нового терміну щодо явищ, які криються за поняттям "театр абсурду". Серед них: "театр обурення" (Р.Брустайн), "театр протесту і парадоксу" (Дж.Веллворт), "театр насмішки" (Е.Жакар) тощо. Невизначеність терміну, втім, не заперечує усталених тенденцій у сучасній драматургії, яка продовжує пошук нових шляхів у мистецтві.

Помітним явищем у світовому процесі другої половини ХХ ст. став "магічний реалізм".

"Магічний реалізм" — напрям, у якому органічно поєднуються елементи дійсного та уявного, реального і фантастичного, побутового та міфологічного, ймовірного і таємничого, повсякденного буття і вічності.

Найбільш розвинувся в латиноамериканській літературі (А.Карпент'єр, Ж.Амаду, Г.Гарсія Маркес, М.Варгас Льюса, М.Астуріас та ін.). Особливу роль у творчості цих авторів відіграє міф, який виступає основою твору. Митець, намагаючись осмислити різноманітні явища (реальні, культурні, свідомі, підсвідомі та ін.), прагне до універсальності своїх образів і створення загальної моделі буття. Класичним зразком такого методу є роман Г.Гарсія Маркеса "Сто років самотності" (1967), де в міфічно-реальних образах відтворено історію Колумбії та всієї Латинської Америки.

На думку А.Карпент'єра, специфіку латиноамериканського "магічного реалізму" зумовлює прихильність письменників до барокових форм, які дозволяють створити дивовижний і яскравий світ, "де поєдналися усі раси й культури і зустрілись усі епохи".

Автори намагаються осмислити історичний ДОСВІД людства у широкому міфологічному і культурному контексті, не зосереджуючись на окремих фактах чи подіях, а висвітлюючи загальні тенденції духовної та суспільної еволюції.

У другій половині ХХ ст. розвивається і традиційний реалізм, який набуває нових ознак. Зображення індивідуального буття все "більше поєднується з історичним аналізом, що зумовлено прагненням митців усвідомити логіку соціальних законів (Г.Белль, Е.-М.Ремарк, В.Биков, Н.Думбадзе та ін.). У художній прозі помітне місце посідає філософська та політична публіцистика.

Ускладнюються засоби побудови твору: в оповіді переплітаються різні часові й просторові плани, події розгортаються в різних напрямках. Нерідко використовується композиційний принцип контрапункту — поєднання відносно незалежних сюжетних ліній, які розвиваються з неоднаковою швидкістю і не завжди послідовно (Б. Пастернак, У. Фолкнер та ін.). Цей принцип допомагає письменникам відтворити багатогранність сучасної епохи.

Помітне прагнення реалістів до широких узагальнень, що виявляється в зображенні подій різних країн і народів від глибокої давнини до наших днів. Світ неначе отримує втрачену цілісність в уяві письменників, які тяжіють до возз'єднання реальних зв'язків і стосунків (Ч.Айтматов, Е.Хемінгуей та ін.). Однак синтетизм оповіді часто порушується — і в змісті, і в композиції, і в стилі твору, що засвідчує відсутність гармонійної єдності в навколишній дійсності.

Як зауважив О.Зверев, реалістична література ХХ ст. відбила розпад Всесвіту на окремі світи, показала драматизм існування людини, у якої не залишилось "іншого реалізму особистого життя — самотнього, жахливого, безнадійного, але все-таки справжнього" у загадковому і таємничому бутті.

Таким чином, літературний процес другої половини ХХ ст. визначається передовсім переходом від модернізму до постмодернізму, а також потужним розвитком інтелектуальної тенденції, наукової фантастики, "магічного реалізму", авангардистських явищ тощо. Загалом мистецтво другої половини ХХ ст. відрізняється особливим драматизмом, але, як писав Е.Хемінгуей, "надія приходить нізвідки, і в цьому її сила". У літературі останнього часу висловлюються сподівання на повернення світові втрачених ідеалів, відновлення порушених зв'язків, подолання відчуженості.

Запитання і завдання

1. Визначте умови появи постмодернізму в країнах Західної та Східної Європи.
 2. Назвіть головні ознаки постмодерністських творів.
 3. Як ви розумієте формулу "світ як текст" і "текст як світ"? Поясніть її на прикладі прочитаних творів.
 4. З якою метою представники постмодернізму використовують літературну гру?
 5. Назвіть модерністські течії, які продовжують розвиватися в 50-90-і роки, а також нові.
 6. Що таке "магічний реалізм"? У творчості яких письменників він представлений?
- Література

1. Зверев А. XX век как литературная эпоха //Вопросы литературы. — 1992. — № 2.
2. Курицын В. Постмодернизм: новая первобытная культура //Новый мир. — 1992.- №2.
3. Носов В. Литература и игра //Новый мир.— 1992.— №2.
4. Сиваченко Г.М. Постмодернізм і словацька проза 70-80-х років //Питання літературознавства. — Чернівці,— 1996. — Випуск 3 (60).
5. Дискуссия о постмодернизме //Вопросы литературы.— 1991.;— № 11-12.
6. Николенко О.Н. Современная антиутопия. — Харьков; 1996.
7. Літературознавчий словник-довідник. — К., 1997. "